

פרישת הנשיא

חידוש משמעותי: נשיא שמרן

נשיא בית המשפט העליון היוצא השופט אשר גרוניס מסיים כהונה שהתאפיינה בשמרנות, במאבק בעומס בבתי המשפט ובחשיפה תקשורתית מועטה. אף שכהונתו הייתה קצרה, היא הייתה חשובה בשל השוני המהותי בינה ובין כהונתם של חלק מהנשיאים הקודמים

רות גביזון

החוק לא היה רק חוק אישי. השינוי היה חדש יח- סית, ואפשר לומר שהוחל על גרוניס רטרואקטיבית. חלק ממטרת השינוי היה גם הרצון לשמר את שיטת הסניוריטי. בדיעבד, גם לגופו של עניין, טוב מאוד שניתנה לשופט גרוניס ההזדמנות לכהן כנשיא בית המשפט העליון, ולו בשל העובדה שהוא מייצג גישה שונה מאוד לתפקידו של בית המשפט בחברה דמוקרטית, ושל נשיא בית המשפט, מזו של רוב עמיתיו ומשל קודמיו בתפקיד.

בחברה פלורליסטית, הל- גיטימיות של בית המשפט העליון נשענת לא מעט על העובדה שגם בתוכו יש רי- בוי של גישות ושל דעות, וכי שופטיו אינם קבוצה של שר- פטים המתנבאת כולה באותו קול ומתוך אותה מערכת

השופט אשר גרוניס נכנס לתפקידו כנשיא בית המשפט העליון בצילו של "חוק גרוניס", שביטל את הקביעה כי נשיא, גם בבית המשפט העליון, ימונה לשבע שנים בלבד, וכי יוכל להתמנות רק מי שנותרו לפחות שלוש שנים עד פרישתו. לגרוניס חסרו חר- דשיים למלא את החסר. היו שסברו כי לא נאה שכך

יהיה. המשפט ידוע בעוינותו לחוקים אישיים, ובצדק; חר- קים אישיים פוגעים בעוב- דה שכלליותו של החוק היא ערובה מרכזית מפני שימוש שרירותי בכוח החקיקה, והם יוצרים מראית עין של תלות או הכרת טובה של ה"זוכה" כלפי מי שהיו אחראים לתיקון החוק שאיפשר את הכהונה.

כבר אז סברתי כי ההת- נגדות אינה במקומה - וכי

פרופ' רות גביזון, פרופסור אמריטה בקתדרה לזכויות האדם ע"ש חיים ה' כהן, הפקולטה למשפטים, האוניברסיטה העברית; נשיאה מייסדת, מציל"ה (מרכז למחשבה ציונית, יהודית, ליברלית והומניסטית)

**הלגיטימיות של בית המשפט
העליון בחברה פלורליסטית
נשענת לא מעט על העובדה
שגם בתוכו יש ריבוי של
גישות ושל דעות, וכי שופטיו
אינם קבוצה של שופטים
המתנבאת כולה באותו קול
ומתוך אותה מערכת ערכית**

יש הבדל עצום בין נשיא המבקש לתת למוסד מנהיגות תוכנית וסדר יום משותף לעשייה שיפוטית, ובין נשיא התופס את תפקידו כמי שעומד בראש המערכת, מנהל אותה, שומר עליה ומגן עליה, אך אינו מתיימר לפגוע בעיקרון הגדול ששפיטה כפופה רק למרותו של הדין

קרון הגדול ששפיטה כפופה רק למרותו של הדין; הדין ולא אדם, גם אם הוא נשיא בית המשפט העליון. הדבר בלט במיוחד בכהונה הקצרה של גרוניס, שכן בכמה מקרים חשובים ומתוקשרים הוא נשאר במיעוט מובהק (לאחרונה, בביטול השני של ההסדרים בעניין המסתננים, בג"ץ 7385/13; וכך גם בעניין ראשי הערים, בג"ץ 4921/13).

אפשר לתאר שלושה מרכיבים מרכזיים בייחוד כהונתו של השופט גרוניס כנשיא. ראשית, בגישתו העקרונית לתפקיד בית המשפט – גישה שמרנית יותר, המתייחסת בכבוד לסמכותם של מקבלי ההחלטות הראשוניים בכנסת ובממשלה, ונותנת פירוש

טוב מאוד שניתנה לשופט גרוניס ההזדמנות לכהן כנשיא בית המשפט העליון, ולו בשל העובדה שהוא מייצג גישה שונה מאוד לתפקידו של בית המשפט בחברה דמוקרטית ולתפקידו של נשיא בית המשפט מזו של רוב עמיתיו ומשל קודמיו בתפקיד

ערכית.

נשיא בית המשפט אכן מסמל מתח מסוים בין יחידותם של השופטים ובין העובדה שמדובר במוסד אחד. מתח כזה קיים בכל רשויות השלטון. יש לנו ממשלה אחת שיש בה ריבוי של שרים ועמדות. ויש הבחנה בין עמדות הממשלה והחלטותיה ובין דעותיהם של שרים. נשיא בית המשפט הוא אמנם ראשון, אך הוא "ראשון בין שווים". יש הבדל עצום בין נשיא המבקש לתת למוסד מנהיגות תוכנית וסדר יום משותף לעשייה שיפוטית, ובין נשיא התופס את תפקידו כמי שעומד בראש המערכת, מנהל אותה, שומר עליה ומגן עליה, אך אינו מתיימר לפגוע בעיקרון

פרישת הנשיא

אותם, אף במקרה שהוחלט שלא לקבל את עתיר-תם לגופה. זו אכן מטרה חשובה, אלא שלנוהג הזה תוצאה נוספת, רצויה פחות: אין למגישי עתירות ציבוריות תמריץ כלשהו לשקול בכובד ראש אם במ-קרה מסוים נכון להגיש עתירה, או שמא הכלי הנכון יותר להתמודד עם הסוגיה הוא באמצעות המערכת הפוליטית או המינהלית עצמה.

המנהג לפתוח עיתון ולהחליט לעלות לבית המ-שפט העליון, עליו הלין השופט מישאל חשין, תרם לעומס על בית המשפט וגם על רשויות המדינה, הצריכות להתמודד עם העתירה ולהקדיש משא-בים, לעיתים ניכרים, בהכנת תשובות לבית המש-פט. הוא תרם גם להשתרשות המחשבה כי עניינים ציבוריים הם תמיד גם שפיטים, וכי נכון וחשוב להביא אותם לעיון ואף לה-

כרעה בבית המשפט ("על דרך ההפלה נאמר, שכיום נוטל אדם לידו את עיתון הבוקר או עיתון הצהריים, ומבטו מרקד בין הידיעות השונות עד שעינו צדה ידי-עה פלונית. ומשמצא מה שמצא קורא הוא אל חבריו: קומו ונעלה ציון - אל בית המשפט העליון. אומר ועור-שה. עתירה לבית משפט כמו נכתבת היא במהלך הנסיעה, ובעומדו לפני בית המשפט ועתירה פגומה בידו, מבקש

אותו מתדיין כי תינתן ארכה בידו לתקון את אשר עוול. מנהג חדש הוא שבא למדינה, ואני לא אסכים לחיות בו", בג"ץ 2148/94 גלברט נ' נשיא בית המ-שפט העליון ואח').

כמובן, לא תמיד מוצדק להטיל הוצאות משפט בגין עתירה שנדחתה. לעיתים, אף אם באותו עניין לא הוכחה עילת התערבות ולא ניתן סעד ממשי, הגשת העתירה הייתה בעלת ערך חברתי. אולם כאשר לא זה המצב, כאשר משפטן היה יכול לצפות כי העתירה תידחה על הסף שכן לא התגבשה עילה לפנות לבית המשפט דווקא, טוב שתהיה בצד דחיית העתירה גם אמירה כי להחלטות מסוג זה יש עלות ויש מחיר לעותר. ככל שהנוהג הזה מתבסס, משת-

צר יותר וזהיר יותר להיקפץ ולהשלכותיהן של זכויות האדם, יחד עם הקפדה גדולה על עצמאות בית המ-שפט ועל תפקידו בהגנה על זכויות האדם. **שנית**, בעובדה שהתייחס רבות לשאלת העומס בבתי המ-שפט ועינוי הדין. **שלישית**, בסגנון כהונתו ומיעוט החשיפה התקשורתית שליוותה אותה. שני האחר-נים חיוביים על פי כל קנה מידה; על הראשון תהיה מחלוקת רעיונית מובנת מאליה.

אולם נראה לי שגם תומכי האקטיביזם השיפוטי צריכים להסכים כי טוב שגם לגישה השמרנית יהיו מהלכים ומכובדות בבית המשפט ובחברה. לא נכון שמוסד כה חשוב יהיה כולו ליברלי במובהק ובצורה בלעדית בחברה שיש בתוכה ויכוח מתמשך בנושאים אלה. נכון שגם בבית המשפט עצמו, וגם בדיון הצי-

בורי על בית המשפט, הדיון הזה יתנהל בצורה מתמשכת, ללא ניסיון להכרעה "פעם אחת ולתמיד". דיון משמ-עותי כזה חשוב גם להמשך הלגיטימיות של בית המשפט בחברה. ככל שייראה כי בית המשפט הוא מעוז של ליב-רליות בחברה שאינה כולה כזאת, כך תפחת הלגיטימיות שלו ותגדל הנטייה להתערב בסמכויותיו ובמינוי השר-פטים. לטעמי, כהונתו של גרוניס אחראית במידה רבה לכך שלא נמשכת השחיקה

באמון הציבור בבתי המשפט. יש לקוות כי תימצא הדרך לשמור על ההישג הזה גם בעתיד.

הגישה המכבדת כלפי החלטות הענפים הפולי-טיים שבידיהם מופקדת הסמכות לקבוע מדיניות, בצירוף ענייני הגדול בצמצום העומס ובהפחתת עי-נוי הדין, תרמו יחד לעובדה שבמשמרת של גרוניס נקבע נוהג חדש: הטלת הוצאות משפט משמעותיות על עתירות ציבוריות, שנקבע כי לא נכון היה להגישן מלכתחילה. עד עתה הנוהג היה כי אף אם עתירות כאלה נדחו, העובדה כי היה מדובר בעתירה ציבורית הביאה לפטור כמעט אוטומטי מהוצאות משפט. נוהג זה שידר כי בית המשפט והחברה מעריכים את עבודתם של ארגונים ותובעים ציבוריים ומעודדים

גם תומכי האקטיביזם השיפוטי צריכים להסכים כי טוב שגם לגישה השמרנית יהיו מהלכים ומכובדות בבית המשפט ובחברה. לא נכון שמוסד כה חשוב יהיה כולו ליברלי במובהק ובצורה בלעדית בחברה שיש בתוכה ויכוח מתמשך בנושאים אלה

M.A. בלימודי דמוקרטיה בין-תחומיים

במגמות דמוקרטיה וגלובליזציה

בית הדין הבינלאומי בהאג, האזנות סתר והדלפותיהן, ונתוני ה-OECD הם נושאים העומדים ברומו של עולם אך משליכים באופן ממשי על יכולתם של אזרחי מדינה דמוקרטית לעצב את גורלם. נושאים אלה הם רק חלק ממגוון הנושאים הנידונים בקורסי מגמת דמוקרטיה וגלובליזציה.

ממשל ומדיניות ציבורית

קורסי מגמת ממשל ומדיניות ציבורית, המוכרת על ידי נציבות שרות המדינה כתכנית מוסדית רוחבית, משלבים ידע תיאורטי ומחקרי בתחום מדע המדינה והסוציולוגיה עם ידע מתחום הניהול והמדיניות הציבורית. התכנית מומלצת לעובדי ציבור המבקשים להרחיב את השכלתם, לשפר את מעמדם הארגוני ולפתח את כלי התכנון והניהול העומדים לרשותם.

פרישת הנשיא

נה במידה מסוימת גם התרבות המשפטית והפוליטית. כך אפשר גם לחזור אל ההבחנה הקריטית בין עניינים שהם בעיקרם פוליטיים, ולכן אינם שפטיים בעיקרם, ובין אלה שבהם יש יתרון ייחודי וחשיבות גדולה להכרעה שיפוטית דווקא.

הדבר חיוני לחיזוק יכולתו של בית המשפט למלא את תפקידו החשוב בהגנה על זכויות, בלי שהוא מואשם בהרחבת יתר של סמכותו בצורה המערערת את בסיס הלגיטימציה שלו. בסופו של יום, הבהרת גבולות הגזרה והצטמצמות מודעת של בית המשפט לסוגיות משפטיות תסייע גם לעניין העומס, ולכן – גם כך – תשפר את יכולתו של בית המשפט לתת למתדיינים לפניו סעד מהיר ויעיל.

השופט גרוניס, בסגנון הנשיאות שלו, החזיר אותנו קצת לימים של "בית המשפט הישן". מי שסבור, כמוני, כי היה זה בית משפט מקצועי ואמיץ לא פחות מאלה הפעלתנים יותר של השנים האחרונות, שמח שגם עכשיו יכולה להיות עדנה למודל ההוא; בית משפט שאינו תופס את עצמו כשור-תף מלא לחקיקה ולשלטון, כרשות שוות מעמד ומשקל, אלא משמש מוסד חשוב מאוד, עצמאי מאוד, מתרחק מפוליטיקה, שתפקידו העיקרי ליישם את החוקים ולהגן

על זכויות הפרט. לא לתקן עולם, לא לתת מנהיגות כאשר אנו סובלים ממנהיגות מדינית או רעיונית הנתפסת כבעייתית בעיני חלק מהציבור, אלא להיות חלק צנוע יותר ממערכת שלמה של חקיקה וביצוע. שפיטה כפעילות שעיקרה פרשנות ויישום החקיקה הקיימת ויישוב סכסוכים – ולא חקיקה או פיתוח המשפט.

השופט גרוניס תמיד הציג גישה כזאת בפסיקתו. כנשיא היא באה לידי ביטוי הן בפסיקותיו עצמן והן בסגנון הנשיאות שלו. הגישה הזהירה שלו ביחס להרחבה של זכויות וגזירתן מכבוד האדם, והחובה להשאיר מרווח פעולה למחוקק ולמגבשי המדיניות, הופיעו בפסיקתו למשל בנושא חוק האזרחות, עוד

לפני שהיה נשיא. כנשיא הוא העניק משקל עצום להחלטות פסילה כאשר הצטרף לפסקי דין שביטלו חוקי כנסת (כגון חוק המסתננים בגלגול הראשון), אבל היה מוכן לעמוד על שלו בלי לנסות לגייס שורת תפים כאשר נשאר במיעוט.

כנשיא הוא לא חידד את העימות בין הרשויות, ולא הקדיש חלק ניכר מהתבטאויותיו הציבוריות ליחסים בין בית המשפט לרשות המחוקקת והמבצעת. היו מעט התבטאויות, ומעט עימותים – כמנהג נשיאי בית המשפט הישן לדורותיהם. גישה כזאת מדגישה את החשיבות העצומה של העצמאות האישית של כל אחד מן השופטים בבואם לפרש את הדין, כחלק מהעצמאות המוסדית של בית המשפט. בית המשפט פט אינו נלחם את מלחמתו של בית המשפט אלא הוא הרשות שבתוכה פועלים אלה שתפקידם לפרש את החוק, ליישמו ולעשות צדק. ואם יש מחלוקת בין השור-פטים, זה דבר טבעי. במקרה הראשון כל שופט קובע את דעתו. לאחר הפסיקה, זו מחייבת את כולם, גם את אלה שדעתם לא התקבלה. וכך עשה גרוניס עצמו, כאשר למרות דעת היחיד החזקה שלו בעניין ראשי הערים הוא הצטרף ללא היסוס לפסיקה שמטרתה הייתה לשמור על מעמדו ועל כוחו המחייב של

ככל שייראה כי בית המשפט הוא מעוז של ליברליות בחברה שאינה כולה כזאת, כך תפחת הלגיטימיות שלו ותגדל הנטייה להתערב בסמכויותיו ובמינוי השופטים. לטעמי, כהונתו של גרוניס אחראית במידה רבה לכך שלא נמשכת השחיקה באמון הציבור בבתי המשפט

פסק הדין, שעיימו לא הסכים. אני אפוא שמחה במיוחד על כך שהשופט גרוניס לא רק המשיך לשפוט, אלא עשה זאת בשנים האחרונות כנשיא בית המשפט העליון. אף שכהונתו כנשיא הייתה קצרה, היא הייתה חשובה בשל השוני המהותי באופיה ביחס לאופי הכהונה של חלק מהנשיאים הקודמים. אני מקווה שגרוניס יעשה כמנהג קודמיו ולא יראה את הפרישה כסוף פסוק, אלא כהזדמנות להמשיך לעסוק בענייני משפט וציבור, והפעם ללא ההגבלות ששפיטה צריכה להטיל על העוסקים בה. אני בטוחה שהוא יוכל לתרום משמעותית לגיוון של הדעות לגבי תפקיד השפיטה בחברה דמוקרטית.